

2. De bodemkartering in de Bommelerwaard

door

Ir K. J. Hoeksema

Tengevolge van de landbouwcrisis van de dertiger jaren was in vele land- en tuinbouwbedrijven in de Bommelerwaard een onhoudbare situatie ontstaan, die bezwaarlijk langer voort kon duren. Terwijl in andere streken van ons land o.a. door toepassing van moderne landbouwmethoden de toestand geleidelijk aan dragelijker werd, konden hier de nieuwe methoden door verschillende oorzaken moeilijk ingang vinden. Deze oorzaken waren onder meer: jaarlijkse publieke verpachting van grote oppervlakten grasland, die daardoor praktisch nooit bemest en slecht verzorgd werden, de gebrekkige ontwatering van vele polders, de afgelegen en verspreide ligging der landerijen, de versnippering van bouw- en tuinland, de te kleine bedrijven. Op initiatief van de „Stichting tot bevordering van de welvaart in de Bommelerwaard” werd in 1941 het „Rapport betreffende de uitkomsten van een welvaartsonderzoek in de Bommelerwaard” onder leiding van L. van Vuuren, uitgebracht door S. Herweyer, A. Maris en S. Oedin. In 1942 verscheen het „Agrarisch Bestemmingsplan Bommelerwaard” van de Nederlandse Heidemaatschappij met medewerking van de Rijksdienst voor de werkverruiming.

Men zag aan de ene kant een grote landhonger en aan de andere kant een zeer grote oppervlakte grasland, die extensief gebruikt werd, o.a. voor handelshooiwinning en jongveeweierij. De mogelijkheid tot verbetering leek dus niet ongunstig. Maar hoe? De schrijver(s) van het Agrarisch Bestemmingsplan zag(en) zeer goed in, dat een goede bodemkaart het fundament moest zijn voor hervormingsplannen. Deze was echter niet voorhanden. Wel had Dr Ir W. A. J. Oosting destijds met zeer beperkte hulpmiddelen een globale kaart 1 : 200.000 samengesteld, waarop aangegeven stonden uiterwaarden, bouwland op klei, grasland op oeverwal, grasland op de zware klei der kommen en bos op klei.

Deze kaart werd vergroot op 1 : 25.000 en zo goed en zo kwaad als het ging voor verschillende projecten gebruikt. Er werd in grove trekken aangegeven hoe de landerijen beter ontsloten en ontwaterd konden worden. Ruilverkaveling zou een onmisbare stap naar vooruitgang zijn. Ook probeerde het Agrarisch Bestemmingsplan aan te geven hoe het gebruik van de landerijen gewijzigd kon worden om aan meer mensen een betere bestaansmogelijkheid te geven.

Men zocht de oplossing in de vergroting van de oppervlakte bouw- en tuinland en verkleining van de oppervlakte extensief gebruikt grasland. Juist hierbij werd het gemis aan een goede bodemkundige grondslag het sterkst gevoeld. Welke percelen grasland waren geschikt voor bouw- of tuinland, welke percelen bouwland konden eventueel beter als tuinland in gebruik genomen

worden en welke percelen konden het beste grasland blijven? Iedereen was het er over eens, dat er iets gebeuren moest en dat alleen ruilverkaveling niet de oplossing zou brengen.

Toen het polderdistrict „De Bommelerwaard boven den Meidijk” een aanvraag voor ruilverkaveling ingediend had, werd door Ir F. P. Mesu, Directeur van de Cultuurtechnische Dienst, de hulp van Prof. Edelman ingeroepen voor het samenstellen van een goede bodemkaart. Het was de tweede week van Februari 1943. De 6e van die maand had de beruchte studentenrazzia van de S.D. plaats gehad. Prof. Edelman, die begreep, dat van een rustige studie in Wageningen voorlopig geen sprake meer kon zijn, greep dus met beide handen de mogelijkheid aan om de theorie in praktijk te brengen. Zo vertrok hij met schrijver dezes de 15e Februari 1943 naar de Bommelerwaard. De eerste week werd het gehele gebied en de naaste omgeving doorkruist. Daarna werd een aanvang gemaakt met de detailopname, waarvoor een vage aanduiding op de geologische kaart uitgangspunt was. Geleidelijk kwamen er meer studenten meewerken. Even was er in de Meidagen van 1943 een inzinking, maar na die tijd ging het weer crescendo. Vele studenten hebben hier, mede dank zij de hulp van Ir Mesu, een prettige en leerzame tijd doorgebracht. Ondertussen hadden we door de detailopname met een basiswaarnemingsnet van 20×50 m, dus 10 boorpunten per ha, een overzicht gekregen van de bodemtypen welke behoorden bij verschillende afzettingen. Toen werd in September 1943 besloten te proberen een overzichtskaart van de rest van de Bommelerwaard te maken met één waarneming per ha (50×200 m). Het gelukte zo de volgende groepen van bodemtypen met een landschappelijke grondslag, te weten: *overslaggronden*, *stroomgronden*, *komgronden*, *diluviale zandgronden* en *oude cultuurgronden* met de verschillende overgangen bevestigend tot een kaart te verenigen. Daar deze groepen van bodemtypen tevens de geschiktheid voor een bepaald gebruik in grove trekken weergaven, namelijk de overslaggronden voor tuinland, de dunne zwaardere overslaggronden en stroomgronden voor bouwland, de oude cultuurgronden voor fruitteelt, terwijl de komgronden het beste grasland konden blijven, zou de overzichtskaart naar veler mening reeds voor meerdere cultuurtechnische plannen voldoende zijn. Werd bij de detailkartering per ploeg ongeveer 5—10 ha per dag in kaart gebracht, bij de overzichts-kartering was met een snelheid van ± 70 ha per dag aan het eind van 1943 reeds ongeveer 2500 ha opgenomen. Er moet evenwel worden opgemerkt, dat het in een bepaald gebied noodzakelijk is om een detailkartering aan de overzichts-kartering vooraf te laten gaan, zowel om een goed inzicht in het mechanisme der afzetting te krijgen, als om iedere karteerder goed vertrouwd te maken met alle typen, die hij bij de overzichts-kartering tegen kan komen. Mag de overzichts-kartering al voldoende aanwijzingen voor plannen van wegen en waterlopen en bestemming der cultuurgrond geven, voor drainageplannen, aanlegschema's voor boomgaarden en taxatie der landerijen is een

detailkaart onmisbaar. In de winter 1943-1944 werd een begin gemaakt met de verzameling der perceelsnamen en de bestudering der percelering. Zo gauw het weer het toeliet werd verder gegaan met de detailkartering van het ruilverkavelingsgebied, dat al in overzicht opgenomen was. Dit omvatte de polder Zaltbommel ten Westen van de spoorlijn en de dorpspolders Gameren, Nieuwaal, Zuilichem, Aalst, Delwijnen, Kerkwijk en Bruchem. In Juni 1944 werd ook een begin gemaakt met de overzichtskartering van de polders Hedel en Ammerzoden, en Well. De oorlogshandelingen in dit gebied noopten ons tot staking der werkzaamheden in September 1944. Toen was wederom 1500 ha in overzicht opgenomen.

Met dankbaarheid gedenken we de steun van de Cultuurtechnische Dienst. Ook de departementale afdelingen Tuinbouw, Algemene Landbouweconomische Aangelegenheden en Grondkamers en de Nederlandse Heidemaatschappij detacheerden voor kortere of langere tijd een of meer mensen bij dit karteringsgebied. De grote belangstelling van landbouw-, tuinbouw- en cultuurconsulenten, inspecteurs der Rijksdienst voor Werkverruiming en van de Heidemaatschappij, ingenieurs voor pacht- en grondzaken en vele anderen bleek uit de vele excursies, die we voor hen mochten organiseren. Voor ons betekenden deze excursies een welkome afwisseling en een morele steun voor het werk.

Lag het oorspronkelijk in de bedoeling om het centrum van de Bommelerwaard en de Waalkant het eerst aan te pakken, ten gevolge van de oorlogsomstandigheden werd na de bevrijding de sanering van de polders langs de Maas urgenter. Gelukkig hadden we in 1944 hier al een opname gemaakt en zo konden we in het najaar van 1945 een overzichtskaart van de Bommelerwaard ten Westen van de spoorlijn Zaltbommel—Hedel tot aan de Meidijk bij Zuilichem ter beschikking van verschillende belanghebbende instanties stellen. Hulp van de overheid was voor deze zwaar-geteisterde Maasdorpen onontbeerlijk, maar de overheid moet kunnen beoordelen hoe de steun zo effectief mogelijk kan zijn en daarvoor bleek de bodemkundige overzichtskaart een goed hulpmiddel.

Ten gevolge van verschillende omstandigheden kon de kartering pas zomer 1946 weer op gang komen. Zij werd nu het object van het studentenpracticum. De detailkartering van het oorspronkelijke ruilverkavelingsgebied werd afgemaakt, terwijl enkele betaalde krachten in het najaar van 1946 begonnen met de opname voor de overzichtskaart van het gedeelte van de Bommelerwaard ten Oosten van de spoorlijn. Ook dit jaar mochten we voor vele belangstellenden excursies organiseren, o.a. voor een groep Vlaamse geologen en geographen uit Gent en Leuven, Prof. Bayens uit Leuven met enkele medewerkers, een groep gerepatrieerde landbouwkundige ingenieurs, de vereniging van oud-leerlingen van de landbouwwinterschool in Utrecht en verschillende groepjes Wageningse studenten. Zelfs mochten we het genoeg smaken

van de deelname van twee Leuvense landbouwkundigen aan ons veldpracticum.

Aan het eind van het jaar 1946 was de stand van de werkzaamheden de volgende:

Geheel in detail opgenomen is het gebied omsloten door de Waaldijk ten Westen van de spoorlijn tot Zuilichem, de Meidijk, de Maasdijk tot Aalst, de Drielse wetering tot Kerkwijk, de Valderweg, de Ammerzodense en Hedelse Achterdijk tot de spoorlijn en de spoorlijn tot de Waal. In totaal is dit gebied rond 4000 ha groot. Ten gevolge van de vooral in den beginne steeds uitgebreider wordende legenda moeten de kaarten van de eerst gekarteerde gebieden nog gereviseerd worden.

Ten gevolge van het invallen van de vorst moest de opname van de overzichtskaart van het Oostelijke gedeelte van de Bommelerwaard kort voor de voltooiing gestaakt worden. Tezamen met de detailkartering wordt ca. 9000 ha opgenomen, waarvan 2000 ha eerst in overzicht en daarna nog in detail.

Heeft de opname van dit rivierkleigebied voor de landbouw belangrijke resultaten opgeleverd, er zijn ook wetenschappelijke vruchten geoogst.

De Bommelerwaard is de bakermat der tegenwoordige bodemkartering. Hier ligt de basis van het werk, waaraan thans grote uitbreiding is gegeven. Vele medewerkers en studenten ontvingen hun opleiding in dit gebied, dat ons dierbaar is geworden.

2. Soil Surve, in the „Bommelerwaard”

The economical and agricultural condition of the Bommelerwaard is poor. Many questions have to be solved. An important point herewith is the re-allotment. Prof. Edelman was asked to give his expert advice on soil problems for this purpose. Accompanied by some students he started survey here in February 1943. Many students got their practical training in soil survey here later on.

One began with a detail-survey near the town Zaltbommel. After this had been done, a review-survey was started, while the detail-survey continued.

Owing to the circumstances of the war, the work had to be stopped in September 1944 and was not continued before the summer of 1946. This first survey enjoyed much interests and many excursions were made.

The review-map of the Bommelerwaard is nearly finished now and comprises about 22200 acres, while a detail-survey of about 10000 acres was made.